

П. Я. Унгурян,
народний депутат України

КОМУНІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ

У статті обгрунтовано роль комунікації як суспільно-політичного чинника у процесі державного управління сталим розвитком, визначенні стан і тенденції розвитку комунікацій влади і громадськості в умовах переходу України до інформаційного суспільства та сталого розвитку.

In the article the role of communication as a socio-political component of the governance of sustainable development, defined the status and trends of development of communication power and the citizens of Ukraine in the transition to an information society and sustainable development.

Ключові слова: державне управління, сталий розвиток, комунікації, громадянське суспільство, інформаційне суспільство.

Key words: public administration, sustainable development, communications, civil society, information society.

ВСТУП

Україна потребує змін, які за характером та обсягом експлуатації ресурсів, інвестиційною політикою, спрямуванням освіти та науково-технічного прогресу, захищеністю життєдіяльності нації відповідатимуть сьогоdnішнім і майбутнім потребам, створять сприятливі умови для розвитку нації та збереження навколишнього природного середовища і природно-ресурсного потенціалу країни, тобто започаткують перехід на шлях сталого розвитку. В основу подальшого розвитку країни має бути покладено добробут і безпеку людини, її прагнення жити і творити в гармонії з природою, взявши до уваги основні ідеї і принципи, задекларовані на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.).

Сталий розвиток визначено ООН як основний безальтернативний напрям розвитку людської цивілізації на ХХІ століття, оскільки інший шлях призведе до всесвітньої екологічної катастрофи. При цьому такі загальнолюдські цінності, як демократія, права людини, рівність, справедливість, добробут та інше, мають залишитися незмінними.

Перехід до сталого розвитку на глобальному рівні можливий лише за умов збереження необхідної якості навколишнього середовища; ліквідації бідності; недо-

пущення міжнаціональних, конфесійних, збройних, інших міжрегіональних конфліктів та тероризму на будь-якій основі; рівноправності жінок; зацікавленого виконання на національному, регіональному, місцевому, локальному рівнях всіх основних вимог міжнародних документів щодо стратегії сталого розвитку.

Забезпечення стійкого сталого розвитку повинно бути підкріплене не тільки певною інформаційно-аналітичною системою, що має відображати три базові сфери: соціальну, економічну та екологічну, а й стійкими комунікативними процесами, що забезпечать ефективність формування та реалізації державної політики сталого розвитку.

Мета статті полягає в обгрунтуванні ролі комунікації як суспільно-політичного чинника у процесі державного управління сталим розвитком.

Завдання статті — на основі системного підходу визначити стан і тенденції розвитку комунікацій влади і громадськості в умовах переходу України до інформаційного суспільства та сталого розвитку.

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В ЛІТЕРАТУРІ

Проблеми комунікації та взаємодії влади і громадськості, влади та ЗМІ розглянуто в роботах Є.Макаренка,

Н. Грицяк, Г. Почепцова, А. Зверинцева, Н. Алюшиної, Т. Джиги, А. Баровської та багатьох інших науковців.

Питання інформаційного впливу на масову свідомість є предметом докладного дослідження у працях президента Української асоціації паблік рілейшнз Г.Г. Почепцова "Теорія комунікації" [1], "Інформаційна політика" [2], "Інформація і дезінформація" [3], "Комунікативні технології ХХ століття" [4]. Г.Г. Почепцов детально аналізує стратегії і тактики зв'язків з громадськістю, застосовуючи історичну перспективу, порівняльний аналіз різноманітних кампаній та аналізуючи методи й результати комунікативних прийомів. У працях інших вітчизняних авторів досить багато уваги приділяється розгляду питань щодо використання технік зв'язків з громадськістю у системі державного управління, зокрема механізмів налагодження та утримання контактів зі ЗМІ задля забезпечення права громадян на інформацію про діяльність органів державного управління, їх залучення до прийняття управлінських рішень і формування громадської підтримки у процесі підготовки та реалізації державної політики, однак питання щодо їх застосування у сфері державного управління сталим розвитком потребує окремого осмислення.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зміни, пов'язані з переходом до інформаційного суспільства, є парадигмальними і диктують для всіх країн необхідність структурного прилаштування. Інформаційне суспільство "набагато більш конкурентне, більш демократичне, менш централізоване, менш стабільне, більш здатне відповідати індивідуальним потребам, краще для навколишнього середовища" [5]. Така позиція міжнародної спільноти викладена у документі "Пропозиція групової стратегії Світового банку", який складається з таких розділів: 1) інформаційна революція реальна; 2) інформаційна революція збільшує та прискорює економічні трансформації; 3) інформаційна революція заохочує соціальні трансформації; 4) всі країни мають терміново прилаштуватись.

У той час, як ідея інформації як товару передувє винаходу інформаційного суспільства, поняття ідеї доданої вартості стосовно інформації мала революційне значення через нові інформаційні та комунікаційні технології. Першочергового значення набувають наступні фактори: недорогий спосіб запису великої кількості інформації на інформаційні носії, комп'ютери для обробки та зберігання інформації, зручні та прості у користуванні програми, доступ до інформаційних банків даних будь-де у світі, можливість комбінувати та аналізувати великі обсяги даних, що особливо важливо для формування державної політики сталого розвитку.

Після здобуття незалежності нашої країні вдалося стрімко глобалізуватися й адаптуватися до нових умов. Україну можна назвати медіа-суспільством і частиною "глобальної мережі", так само, як більшість країн світу. У нашої держави є можливість прискорити проходження певних етапів розвитку людства, відразу ставши частиною інформаційного суспільства. Основною проблемою України у відповіді на виклики глобалізації є широке залучення до процесів розробки державної по-

літики широких кіл громадськості, консолідація нації на ґрунті важливості і необхідності здійснення переходу до інформаційного суспільства як неодмінної запоруки поступу, отже, підвищення якості життя та забезпечення сталості розвитку. У цьому контексті важливим інструментом підвищення взаємодії влади і громадян є комунікація.

Існує чимало визначень поняття "комунікація". У американській літературі, наприклад, таких визначень близько двохсот. Серед них переважають наступні підходи.

1. Комунікація як передача знань, ідей, інформації тощо [6 с. 254].

2. Комунікація як розуміння, тобто вона розглядається як процес, завдяки якому ми розуміємо інших і самі стараємося бути зрозумілими [8, с. 5].

3. Комунікація як вплив, тобто коли людина з допомогою символів, знаків намагається впливати на інших людей [9, с. 191].

4. Комунікація як творення спільноти, процес, коли за допомогою вживання мови, знаків із окремих осіб відбувається творення людських об'єднань [10, с. 67].

5. Комунікація як взаємодія між людьми за допомогою символів [11, с. 357].

6. Комунікація як обмін значеннями між людьми (вона можлива тією мірою, якою особи мають спільні прагнення й відносно єдину культурну базу) [12, с. 275].

7. Комунікація як складова суспільного процесу, тобто акт комунікації розглядається як засіб, через який виражаються групові норми, здійснюється суспільний контроль і тощо [13, с. 90].

Деякі вітчизняні автори використовують термін "комунікація" в дуже широкому сенсі, розуміючи під нею будь-які форми передачі інформації як поміж людьми, так і поміж тваринами і навіть машинами [14]. Інші автори, переважно соціологи, обмежують сферу цього поняття явищами людського суспільства й трактують комунікацію як порозуміння між людьми. У цьому сенсі комунікація розглядається як обмін знаками, символами, котрі сприймаються лише в певному культурному контексті [15, с. 233].

У загальному, категоріальному розумінні комунікація — це спрямований рух матеріальних об'єктів, ідей (інформації), перенесення генетичних ознак. На відміну від переміщення матеріальних об'єктів, енергії — транспортних, енергетичних комунікацій — трансфер інформації, ідей, рух знань, емоційних переживань, вольових впливів у соціальному просторі є соціальною комунікацією. Соціально-комунікативні процеси є однією з основ існування й розвитку людського суспільства та необхідною умовою переходу до сталого розвитку.

Для визначення сутнісних ознак комунікативного процесу в державному управлінні сталим розвитком слід відповісти на наступні питання: Який процес можна називати комунікативним? Що є відмінними ознаками комунікативного процесу?

1. Комунікація відбувається між двома суб'єктами, якими можуть бути окрема людина, група людей, суспільство в цілому. При такому підході з поняття суб'єктів комунікації виключаються неживі предмети.

2. Обов'язковою є наявність об'єкта, що передаєть-

ся, який може мати матеріальну форму (книга, мова, жест тощо) або не мати її.

3. Для комунікації властивими є функціональність і доцільність. Доцільність може виявлятися у трьох формах:

- переміщення матеріального об'єкта в фізичному просторі (транспортна або енергетична комунікація);

- повідомлення одному з взаємодіючих суб'єктів смислів (змістів), що мають ідеальну природу. Носіями смислів є знаки, мови, символи, що мають зовнішню, чуттєво сприйману форму, і внутрішній, що досягається умоглядно, зміст;

- генетичний зв'язок "батьки — діти" за допомогою передачі генетичної інформації.

Засоби і методи комунікацій, які штучно створені людьми або виникли природним шляхом, називають комунікативними явищами. Комунікативна діяльність залежить від комунікативних явищ — необхідних передумов, методів і засобів. Тому в реальній схемі комунікації мають бути враховані і комунікативні явища.

Комунікаційні явища історично склалися у двох видах: біогенні (вроджені) — мовна здатність і пам'ять, без яких не обходиться жоден повноцінний індивід, жодне людське суспільство, і соціогенні (створені людьми) — соціально-комунікативні інститути, установи, служби.

Модель комунікації — абстрактне, мовне або графічне зображення процесів комунікації, що виражає взаємозв'язок між адресантом (комунікатором), адресою, каналами комунікацій, засобами комунікації та адресатом (реципієнтом).

Комунікація — це свідоме прискорення процесів інформаційного обміну, у зв'язку з чим набагато збільшується ефективність таких обмінів.

Державна комунікація є однією з найважливіших складових системи державного управління сталим розвитком. Однією з її головних функцій є забезпечення легітимності державної політики сталого розвитку, отримання підтримки і схвалення громадськістю управлінських рішень у цій сфері. Велике значення для реалізації цієї функції має налагодження ефективного діалогу між державою та громадськістю і отримання належного рівня довіри до органів влади.

Актуальним питанням комунікативної політики органів державної влади України є створення системи формування та впливу на громадську думку про ідеї сталого розвитку та їх актуальність. Відсутність єдиної комунікативної політики у цьому напрямі негативно впливає на оцінку громадськістю діяльності органів управління. В свою чергу, формування та реалізація єдиної комунікативної стратегії щодо сталого розвитку України органами влади дозволило б не тільки регулярно інформувати громадськість про політику, яку проводить держава, але й ефективно конкурувати з іншими учасниками комунікативного процесу при встановленні пріоритетів порядку денного сталого розвитку.

Важливим завданням комунікативної політики органів державної влади України у сфері політики сталого розвитку залишається підтримання ефективного зворотного зв'язку з населенням. Дуже часто державні структури ігнорують канали зворотного зв'язку з громадськістю. Це не тільки не сприяє отриманню гро-

мадської довіри, але й не дозволяє органам влади реально оцінювати ефективність своєї роботи.

Важливою складовою комунікативної політики органів державної влади є робота із засобами масової інформації (ЗМІ) щодо популяризації серед населення ідеї сталого розвитку України. Від ефективності взаємодії органів державної влади із ЗМІ багато в чому залежить якість державного управління сталим розвитком.

Невід'ємним атрибутом комунікативної політики органів державної влади щодо сталого розвитку є розвинена нормативна система, що формує межі, порядок функціонування та визначає характер дії її суб'єктів. На жаль, законодавче оформлення комунікативної діяльності не знайшло достатнього відтворення в державно-правовому регулюванні України; окремого документа, який регламентував би цю діяльність не прийнято. Натомість існує низка законодавчих та нормативно-правових актів, що стали системоутворюючим фактором забезпечення функціонування відповідних структур. Зокрема, діяльність комунікативних підрозділів державних органів влади регулюється такими нормативно-правовими актами: Конституцією України (положення конституції виступають як провідні комунікаційні принципи української держави, вони повністю відповідають аналогічним нормам міжнародних документів), Кримінальним кодексом України (ст. 171, в якій передбачено кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналіста), Законами України "Про державну таємницю", "Про друковані засоби масової інформації (пресу)", "Про інформацію", "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації", "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки", "Про авторські права" (ст. 7), Постанов Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади", "Деякі питання щодо забезпечення відкритості у формуванні та реалізації державної політики" та "Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України" та ін.

Забезпечення зворотного зв'язку між органами державної влади та громадянами регулюється конституцією України (ст. 3, 8, 32, 40, 55—57), Законами України "Про Уповноваженого Верховного Ради України з прав людини" (ст. 1—4, 13, 17, 21, 22), "Про Конституційний Суд України" (ст. 13—15, 42, 43), "Про місцеві державні адміністрації" (ст. 25, 38), "Про звернення громадян" (15, 18, 19, 23, 31).

Окремої уваги потребує, на нашу думку, проблема визначення місця і ролі громадянського суспільства в комунікативних процесах в державному управлінні сталим розвитком. Громадянське суспільство — суспільство громадян, які усвідомлюють і здійснюють своє право і відповідальність щодо участі в розвитку своєї країни, свого регіону, місця своєї життєдіяльності; суспільство, в якому ці права реалізуються постійно і без перешкод, а діяльність всіх суспільних прошарків є прозорою.

Чи не найголовнішою сферою активності громадськості є діяльність щодо подолання проблем переходу

до сталого розвитку. Громадянське суспільство створює належні можливості для здійснення такої діяльності. Ці можливості мають ґрунтуватися на юридичних, організаційних, технологічних і фінансових засадах. Однією із важливіших особливостей діяльності є відстоювання права суспільства на екологічно сприятливе довкілля і його готовність визнати це право одним із своїх пріоритетів в низці людських цінностей (демократія, права людини, добробут та інші).

Необхідною соціально-політичною умовою переходу на шлях сталого розвитку є відкрите громадянське суспільство та правова держава. Досвід розвинутих країн свідчить, що функціонування інститутів громадянського суспільства може забезпечити оптимальні умови для економічного зростання, владнання соціальних конфліктів та збалансованого використання природних ресурсів. Ефективність влади в демократичній державі значною мірою залежить від якості її взаємодії з громадянським суспільством в цілому та його неурядовими громадськими організаціями.

Перехід до сталого розвитку передбачає активізацію діяльності об'єднань громадян, профспілок, ділових і наукових кіл, врахування інтересів основних груп населення, зокрема жінок, дітей і молоді при частковій фінансовій підтримці їх діяльності з боку держави. Основними напрямками діяльності у цій сфері є:

- розроблення механізмів партнерства держави і широких кіл громадськості;
- встановлення ефективного контролю громадян над діяльністю владних структур;
- створення можливостей для активної участі населення в розробленні і широкому обговоренні найбільш актуальних проектів законів України стосовно збереження довкілля, здійсненні громадського контролю за його станом;
- постійне проведення на підприємствах усіх форм власності контролю за умовами праці, особливо жінок і молоді;
- діалог між молоддю і всіма громадами з органами державної влади з екологічних питань і безпеки майбутнього;
- рівноправна участь у прийнятті рішень у сфері господарського розвитку підприємств та територіальних одиниць, додержання екологічних вимог сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Подолання проблем переходу до сталого розвитку України значною мірою залежить від того, наскільки активну участь братиме в цьому процесі громадськість. Суттєва активізація інститутів громадянського суспільства необхідна на всіх етапах досягнення сталого розвитку.

На першому стабілізаційному етапі формування державної політики сталого розвитку пріоритетним має бути забезпечення політичних, організаційних та інформаційних засад для ефективної і свідомої активізації громадян щодо їх участі в прийнятті рішень. На підготовчому і перехідному етапах першочерговості набуває забезпечення реальної та ефективної участі громадськості в одержанні інформації, прийнятті рішень і контролі за їх виконанням.

Вищевикладене дозволяє запропонувати визначення: комунікативна діяльність у сфері сталого розвитку — це комунікативні процеси, здійснювані суб'єктами політики сталого розвитку (органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними партіями, інститутами громадянського суспільства, установами, організаціями різних форм власності та окремими громадянами) з метою досягнення цілей сталого розвитку.

Особливу увагу слід звернути на слабе місце України — залучення до розробки державної політики сталого розвитку широких мас населення. Окрім впровадження інформаційно-комунікаційних засобів в усіх сферах життя, потрібно вести активну роз'яснювальну та популяризаторську роботу. В цьому важливу роль мають відігравати комунікаційні процеси в державному управлінні сталим розвитком.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні інституційних засад формування стратегії сталого розвитку України.

Література:

1. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / [Г.Г. Почепцов]. — 2-ге вид., доп. — К.: Видавн.центр. "Київський університет", 1999 р. — 308 с.
 2. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: навч. посіб. / [Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут]. — К.: Вид-во "Знання", 2006. — 665 с.
 3. Почепцов Г.Г. Информация и дезинформация / [Г.Г. Почепцов]. — М.: Ника-Центр, 2001. — 256 с.
 4. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / [Г.Г. Почепцов]. — Москва, Киев: Рефл-бук, 2001. — 352 с.
 5. Harnessing Information for Development — A Proposal for a World Bank Group Strategy. — Режим доступу: [http://www.worldbank.org/html/harnessing/hid1.html 14.04.2002].
 6. Ayer A. What is Communication // Studies in Communication. — London, 1955. — P. 13.
 7. Berelson B., Steiner G. Human Behavior. — New York, 1964. — 654 p.
 8. Andersen W. What is Communication // Journal of Communication. — 1959. — № 9. — P. 9 — 15.
 9. Schaecter. Deviation, Rejection and Communication // Journal of Abnormal Social Psychology. — 1951. — № 1. — 391 p.
 10. Cherry C. Communication // A Mass Communication Dictionary. — New York, 1961. — 767 p.
 11. Gerbner G., Siefert M. (Eds.). World Communications. — New York & London: Longman, 1984. — 557 p.
 12. Krech D., Crutchfield R., Ballachey E. Individual in Society. — New York, 1962. — 475 p.
 13. De Fleur M.L. Theories of Mass Communication. — New York, 1966. — 190 p.
 14. Павлюк І. Діагностика і погностика брехні. Екскурси в теорію комунікації / [І. Павлюк]. — Л., 2003. — 167 с.
 15. Еко У. Про деякі функції літератури / [У.Еко] — Ї. — 2004. — № 35. — С. 220—233.
- Стаття надійшла до редакції 21.02.2012 р.